Orbán Balázs, a „legnagyobb székely” születésének emlékezete – Mementó –

SOMAI JÓZSEF

Orbán Balázs 1829. február 3-án az Udvarhely megyei Lengyelfalván született bárói család sarjaként, főúri címét azonban sosem használta. A székelyudvarhelyi református kollégiumba járt két évig, majd 1846-ban Konstantinápolyba utazott görög eredetű nagyanyja nyomdokában.

Húszévesen bejárta részben a Balkánt, Szíriát, Palesztinát, Egyiptomot, Arábiát. Élményeit *Utazás Keleten* című hatkötetes könyvében rögzítette.

Az 1848-as forradalom vége felé 150 fős szabadcsapatot szervezett a forradalom megsegítésére, de közben megtörtént a fegyverletétel. Haza már nem térhetett, mert a forradalom után segítette az emigránsokat, menekülnie kellett, s így 1852-ben Angliában kötött ki, ahol idejét tanulással és a közel-keleti utazásával kapcsolatos anyagok rendszerezésével töltötte, melyeket később adott közzé. Innen 1855-ben utazott vissza szüleihez Konstantinápolyba, s 1859 végén – kihasználva a politikai enyhülés adta lehetőséget – hazatért. Hivatalt vállalt: 1861-től Udvarhelyszék ideiglenes főjegyzője, 1867-től Kolozsvár főjegyzője, majd visszavonult, s 1868-tól Pesten élt. 1871-ben függetlenségpárti programmal országgyűlési képviselő, 1887-ben pedig a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta. A következő évben megjelent *A székelyek származásáról és intézményeiről* című könyve.

Törökországból való hazatérte után bontakozott ki a Székelyföld iránti érdeklődése. 1862 és 1868 között mondhatni gyalog bejárta szinte az egész Székelyföldet, és ezalatt több mint ötszáz székelyföldi faluba látogatott el. Ennek az utazásnak a nyomán készítette el hat év alatt főművét, *A Székelyföld leírása* címűt, amely ismerettörténetünk pótolhatatlan remekművének számít, tapasztalásainak leírása nélkülözhetetlen és ritka forrása a történettudománynak. Hasonlóan jelentős értéket képvisel az 1889-ben kiadott *Torda város és környéke* leírása is.

Önzetlen, kitartó munkássága alatt igen nagy figyelmet szentel a székely nép, a székely falu szokásainak, néprajzának. Ezek leírása mellett a falu életének és gazdálkodási formáinak bemutatásával is foglalkozott. (Orbán Balázs gazdasági gondolkodásáról részletes elemzést olvashatunk Zepeczáner Jenő *Orbán Balázs nemzetgazdasági eszméi* című írásában, megjelent Somai József szerk.: *Az erdélyi magyar gazdasági gondolkodás múltjából,* II. kötet, RMKT, Kolozsvár, 2004.)

Gazdasági gondolkodásából fakadó bírálatának tárgya volt:

– Az adórendszer, amely véleménye szerint a törvénytelen sarcolás rendszerét jelentette. Az adóhivatalnok csak a nyomort és kétségbeesést zúdította a lakosságra.

– Kemény bírálatban részesítette az erdélyi és székelyföldi birtokviszonyokat és

a birtokviszonyok rendezését szabályozó törvényeket, amelyek valójában nem igazodtak a sajátos székely viszonyokhoz. Szerinte a birtokviszonyok legnagyobb gondja a birtokok szétaprózottsága, éppen ezért a tagosításnak volt a híve, amely szerinte a falu gazdasági fejlődésének egyetlen járható útja (ez a tétele sajnos még ma is érvényes, azaz másfélszáz év alatt is megoldatlan ügy maradt).

– Felismeri a hitelviszonyok fejletlenségének és a tőke hiányának negatív hatását, pedig szerinte ezek teremtenek a földművelésnek, kereskedelemnek és az alakuló iparnak kedvező teret, a pénzintézetek hiányoznak, a meglévők is tőkeszegények.

– Véleménye szerint a székely kisiparosok sem voltak jobb helyzetben, mert a céhrendszer felszámolása után (1872) sem rendeződtek a mesterségek sorai az iskolázottság elmaradottsága miatt, mivel az iskolázás csak a kiváltságosoknak járt.

– Az országházban elmondott beszédeiben bírálta a határszéli vámok rendszerét, melyet a Bach-rendszer örökségének tartott, valamint az erőtlen határszéli Románia felé irányuló kereskedelmet.

– Élénken foglalkoztatta a székelység erdőgazdálkodása, s nem kerülte el a figyelmét az erdők veszélyeztetettsége, mert a letarolt erdőket ritkán ültették újra, amit még tetőztek az adóelkerülés miatti értelmetlen erdőégetések.

– Meggyőződése volt, hogy az ásványkincsekben gazdag Székelyföldön sikeres lehet az iparosítás. *A Székelyföld leírásá*ban ismerteti a lelőhelyeket, amelyek közül a legfontosabb ásványkincsnek a hatalmas sótelepeket tekinti.

– Munkáiban kitér a vármegyei utak kérdésére is. Véleménye szerint az utak nagy része járhatatlan, és ha van állami beavatkozás, az a korrupció fészkévé válik, ezért élesen elítéli a korrupciót.

Orbán Balázs munkássága nemcsak irodalomtörténetünk jelentős forrása, de az a széleskörű gazdasági terület és gazdasági kérdésfelvetés, amely műveiből tükröződik, az erdélyi magyar gazdasági gondolkodók élvonalába állítja és arra érdemesíti, hogy mi, közgazdászok is tisztelettel emlékezzünk rá születésének 180. évfordulója alkalmából.